

Nebojša Jovanović

IDEMO NA ZAGREB

Dnevnik sa srpskim rezervistima

Nisam znao što da kažem. Što da radim? Da prekinem razgovor? Da bivšeg neprijateljskog vojnika i sadašnjeg urednika za povijest najurim sa štanda? Da se izvičem? Šokirana je bila i gđa. Boža Mikulić, Hrvatica iz Frankfurta, koja se tu slučajno zatekla i čula cijeli razgovor.

Nisam učinio ništa i razgovor se nastavio. Je li prevladala domaćinska pristojnost? Ili znatiželja? Ili je možda prevagnuo osjećaj trijumfa koji me obuzeo?

– A, tako! Znete li – rekao sam mu – da ste vi prvi čovjek sa srpske strane koji priznaje raketiranje Banskih dvora. S vaše se strane dosad službeno tvrdilo da su Banske dvore raketirali sami Hrvati!

– Ne, mi smo to učinili, ali se o tome nije smjelo govoriti.

Napetost je popustila, vratili smo se knjigama.

– Čitate li ćirilicu? – pitao me čovjek koji me ujesen 91. pokušao ubiti.

– Čitam li ćirilicu? – reagirao sam prilično neinteligentno. – Pa ja sam profesor jugoslavenskih književnosti, a studirao sam i ruski jezik.

– Oprostite, nisam vas htio uvrijediti. Znete, ja sam o svom sudjelovanju u ratu napisao knjigu, pa ako bi vas zanimala, mogu vam je ostaviti.

– Da, zanimala bi me, najviše zbog rušenja Banskih dvora.

– E, ali to nisam napisao. I bez toga sam knjigu jedva objavio, s tim ne bih imao nikakve šanse.

– Dobro, možemo se zamijeniti.

Iz krcate je aktntaške izvadio neugledan knjižuljak *Dvenik sa rezervistima* (koji se, usput govoreći, već nakon prvog čitanja posve raspao) i dao mi ga u zamjenu za našu *Povijest Jugoslavije*, obećavši da će sutradan, u subotu, donijeti još jedan primjerak svoje knjige – za gđu. Božu koja se u međuvremenu povratila od šoka. Obećanje je izvršio i u subotu uistinu donio još jedan primjerak *Dnevnika*, koji sam istog dana navečer, u Katoličkoj misiji, poslije predavanja prof. Steindorffa o hrvatskoj povijesti, predao gđi. Boži, diskretno, kako me zamolila, da ne bi tko vidio o kakvoj je knjizi riječ.

retali smo tek krajem leta, kao Indijanci koji se povlače u zimovnik. U hladnoj jutarnjoj magli vojnici su obarali šatore, slagali i pakovali cirađe, odvrtali cevi i kablove i ubacivali opremu na kola.

Iza nas je, na kraju, ostajala samo pusta šuma. Komandant, ogrnut kišnom kabanicom, s titovkom na glavi, stajao je iznad puteljka i posmatrao kao kip – kroz oblake dima od cigarete – kamione koji su brektali i izvlačili se, u koloni, gore, prema asfaltnom putu. Sa okolnih brda već se slivao i promicao iznad šume konvoj različitih vozila, prepunih vojske, i kamiona što su vukli topove. Suvonjavom vodniku Simiću, zagledanom u šljunak gdje je bio štabni šator, učini se da ličimo na vašardžije. Finansista, Rajo Pevac, glavonja, rezervni kapetan, jedini među nama u cipelama i sa akten-tašnom, pogleda u Simića pa zavrti glavom, oponašajući nekakvu snajku iz vica i procedi kroz zube:

»Bogami, biće nama vašera...«

Kancelarijske sanduke ubacimo u malenu karoseriju štabnih kola pa se preko njih i klupa natrpa nas desetak. Kapetan prve klase Bojić, takođe rezervista, kao najstariji ode sa vozačem u kabinu. Komandant i načelnik štaba sedošu sa svojim vozačima u džipove i krenuše ispred, a mi uporavismo za njima. Na svakoj krivini počesmo da se preturamo jedan preko drugog, da gnječimo i gubimo kape. Umorni, neispavani i neobrijani naginjali smo se prema staklu i rešetkama prozorčića, kao iz šinterskih kola, da vidimo koliko smo odmakli i kuda nas vode.

Izbismo na valjevski put. Kolona se ubrzo smače desno, na makadam, prema Popovom raskršću. Sa obe strane puta sve češće smo nailazili na grupice roditelja, žena, dece i stara- ca iskupljenih kraj plotova. Očima su gutali svako vozilo, ne- moćni da nam pomognu, ukočeni pred silom koja nas je čupa- la iz zavičaja i odvodila u neizvesnost. Nisu umeli ni da mahnu, ni koga da pozdrave. Izašli su da nas kroz buku ka- miona, makar još jednom ogreju svojim suzama, nazor suoče- ni sa istinom da ratovi postoje otkada je sveta i veka – kao što postoje vremenske nepogode – gradobitine, poplave i oluje – ma koliko ih ljudi u jednom vremenu zaboravili, da odrasli muškarci moraju da idu u rat i da se to sada opet dešava – po nekom neredovnom ali obaveznom ciklusu istorije i zahteva države.

»Vidite li vi da zaobidismo Loznicu?!« razočara se Simić jer prepoznata džombastu prečicu.

»Ajoj, pa šta si mislio?« odgovori mu mlađi vodnik Ne- storović iz čoška. »Nisu oni ljudi, k'o prošli put...!«

»Ba... Babaaa!« riknu kao magare crnomanjasti, mršavi desetar Radnić, jer ugleda kroz prozor držeću stariću, pove- zane marame, u gomili, koja ga ne ču, iako isprati očima naše vozilo. Visoki čovek sa šajkačom, kraj nije, pokaza joj prstom za nama, ona potrča dva-tri koraka kroz prašinu, pa zastade jer ionako ništa nije mogla vidjeti.

»Eh, kad smo k'o u zatvoru! Ko izmislili ovakav kamion?!« skoro se zaplaka kancelarijski desetar i udari kapom po kole- nu. Gledali smo u njega i čutali neko vreme.

»Aj' ti, baba, za nama...!« pokuša da se našali kovrdžavi kapetan Kaitović ali zbog Radnića nije imalo smisla da se nas- mejemo, iako smo razumeli na šta kapetan cilja. Naime, priča- lo se da je tog leta, početkom jula (ja to nisam video) – kad su usred Loznice varošani zaustavili brigadu sedajući i ležući po- putu ispred kamiona – jedna majka stala pred našeg koman- danta, pukovnika Purića, i rekla mu otvoreno da nitko nema

pravo da njenog sina vodi u rat koji sam nije zgrešio, ni njega, ni bilo čije dete! Posle duže pauze, pukovnik, gledajući se oči u oči sa dvadesetak hiljada duša, naredi da se vozila okrenu i vojska vrati natrag. Ali, tad se sin te žene, čovek od skoro tri- deset pet godina, popeo na kamion i izdaleka zapomagao:

»Majkaaa! Aj' ti, za nama... oni će nas drugim putem...«

Ovo kuda smo sada išli bio je taj drugi put.

»A što ti nosiš tu tašnu, k'o neki gospodin, k'o da ideš onako, na pos'o« upitaše glavatog finansistu što je sedeo na vrhu kamare, kao Turčin, s rukama preko kolena, povijen zbog tavanice; kapu je držao zgužvanu u šaci, a sa pročelavog čela kapao mu je znoj...

»Ja ću vam deliti plate«, odgovori.

»Kakve plate? Nećemo, valjda, duže od meseca, pa da i plate primamo? Uzbuniše se oni što upitaše.

»Mesec dana...? Ha, ha!« nasmeha se Pevac u lice najbli- žem do sebe, Nestoroviću. »Čet'ri godine, bačo moj! Kod nas svaki rat traje čet'ri godine! Pitaj đeda kol'ko je on ratov'o?«

»Daj, Pevac, nemoj svirati!« prekide ga nosati poručnik Rajević preko nepripaljene cigarete u ustima. »Ne volim ni kad mi neko priča tako bez veze, a kamoli...«

»Nek' traje kol'ko 'oće... Valjda i ja volim da se pre vratim kući. Za svaki slučaj, ovde su spiskovi, svi' nas...«

»Kol'ko nas ima, bez šale?«

»Oko čet'ri 'iljade trista. Od šes' 'iljada pozvani'. A i ovaj broj ako oстане. Juče su neki vraćali puške, kad su čuli da će stvarno ići. I sad će, možda, neki iskakati iz kola...«

»Neće sad... Ako krenemo za Hrvatsku...!«

»Da, za Hrvatsku!« huknu Pevac. »Ma, nema boga, sad nas sto-posto vode tamo! Kol'ko li ću plata podeliti kad se bu- demo vraćali?«

Okrenusmo se u tom trenutku svi prema njemu...

»A, možda, šta me gledate, neću *ja* ni deliti...?« sleže ramenima kao za pomirenje.

»Tako reci!« rekosmo mu i svi se zasmejamo.

Posle desetak kilometara, kolona, ispraćana u svakom selu sve većim mnoštvom sveta, zalomi opet desno i ispade na šabački put. Prednji kraj se dohvatio magistrale pa je uveliko grabio prema Mačvi, a rep se, verovatno, još lomatao po prvom makadamu.

»Sve što je bradato, ode u rato!« odmahnu rukom Nestorović, već malo pripit, i steže zubima.

»O-pa! Je l' to neka poznata pesma?« kliknusmo. »Kako ide dalje?« Mlađi vodnik pogleda kroz prozor i kao da je čekao to pitanje, klimnu glavom:

»Udri sad, kilo...! Kako bilo...«

»Koliko ima do Bogatića, sad odavde?« zastenja vodnik Miladin, debeljko, zgnječen u čošku.

»Tri'es' pet, četres' kilometara... Što te zanima?«

»Otpade mi, more, dupe na ovom sanduku...«

e godine, sećam se, beše predivan jun na Oplencu, sa nabujalim travama, cvećem i cvrkutom ptica među stoletnim stablima. Sa asfaltne staze, kojom sam svakog jutra prolazio, gledao sam veverice i zastajkivao katkad na mestu gde su, davno, poslednji put fotografisali čika Peru, bivšeg vlasnika ovog imanja. Posle, dok bih ispijao kafu za radnim stolom, sa zida, iz drvenog rama, posmatrao bi me sa prostodušnim smeškom – kao nekada svog sina Aleksandra dok je držao fotoaparat – starčić u pros-

dine starosti, sedamdeset sedam, a hram je svojom sudbinom ostao samo da odslikava bolne mene u trajanju tog dela...« Na kraju, taj hram je postao nemi svedok, bez zvona, generacija koja je devedeset prve, nesvesna mnogo čega, poslednja krenula da brani ostatke, karikaturu države mlađe od mnogih savremenika.

septembru se oblaci neizvesnosti razidoše i poče se nazirati pravac raspleta. Grmljavinu sa neba zameni grmljavina topova u Slavoniji. Gospodarima rata, nervoznim od proleća, dođoše prave karte, šta li, tek – vojnici na terenu primetiše da se stvari pomeraju sa mrtve tačke. Kod nas, u Bogatić – gde smo bili privremeno smešteni – posle prve ponoći stigoše novi načelnici štaba i operativne, potpukovnik i major hitno upućeni iz Novog Sada. Saznadismo u brzini da su obojica sa gorkim iskustvom iz Slovenije i da je jedan od njih tamo čak bio i ranjen. Sama činjenica da su aktivni oficiri poskidali šapke i parade uniforme, da su korničar život zamenili jurnjavom od štaba do štaba jer se konačno počela dešavati ona opasnost čijem sprečavanju je služila čitava njihova karijera, najbolje je svedočila o novonastaloj situaciji, bar prvih meseci. »Samo su nam takvi trebali...«, komentarisali su rezervisti izvirujući iza vrata, dok su ova dvojica, posle dužeg zadržavanja u dvorištu, prolazili kroz hodnik ka spratu. Za razliku od plavoookog majora (čuli smo da se preziva Kostić), širokog lica, što je otvoreno priznavao da je mrtav od umora, koketni potpukovnik, visok, s tanko oštucanim brkovima (prezime mu beše Trnovac), pod belom retkom kakvu prvi put videsmo na glavi naših oficira – pa još u maskirnom odelu i sa revolverom čija je drška do pola virila

iz futrole – sav ćutljiv, namuđen, prek a jetkog glasa, uplašiji nas ne samo svojim izgledom već prepostavkom šta sve *takav* može tražiti od nas ako se gde krene. A on, ništa manje, nego u skladu s naredbom koju je doneo iz komande korpusa, naredi da se do svanuća obave sve pripreme za pokret prema Hrvatskoj! Vojnik koji je prvi saznao za ovo potrča niz hodnik i viknu: »Jeebo te...!?« Vremena za spavanje tek sada pones-tade.

Pođosmo, posle preturanja preko glave od posla, tek posle podne. I u kamionu klonusmo od umora...

Kao serija brzo snimljenih fotografija, preturale su mi se u mislima po nekoliko puta iste slike:

Bučna kafana u Bogatiću. Rezervisti ustaju, bacaju čaše, dižu ruke i tapšu uz pesmu:

*Još ovu noć gledam je ja,
Nek' joj je lagan san,
Ona još ne zna da odlazim,
Čim svane novi dan...*

Iz zgrade našeg štaba izade major Kostić, gologlav, s bluzom raskopčanom poput sakoa. Teturao se kao pijan zbog nedospavanosti, žmirkao spram sunca i nameravao da uđe u džip. Pritrča mu desetar policajac, dodade opasač i pomože kao detetu da se zakopča. Major izvadi ogroman pištolj iz futrole, izbaci šaržer i uze da prebrojava metke... Ispadoše mu dva-tri zrna na beton... Sam se saže – rukom pokaza da ne da nikom blizu – dohvati metke, pa ih vrati natrag u okvir. Radio je sve to nekako militavno, iako se po dugim, čvornovitim prstima videlo da pištolj lako leže u tu ruku, da je poznaje... Major se na kraju nasmeja i toplo zahvali desetaru na pomoći. Tako nadahnut, načelnik operative sede u kola i krenu u rat, kao na gubilište sa kojeg je nedavno pobegao.

Vraćam se na kratko u zgradu, zastajem pred ulazom, na vrhu stepenica, i gledam na levo, u široko dvorište iza drvene ograde... Tamo vodnik Miloško postrojava kuvare i koman-

i kakav si, to se njega savršeno ne tiče! Oni su ljudi igraju s nama...«

Potpukovnik Kaćanski, dojučerašnji načelnik štaba, otvara zadnja vrata štabnih kola, pruža ruku Vrankoviću, Kaitoviću, Radojku, Rajeviću i meni a onda zastaje, uzdignute ruke, na platou, i maše jer se naša kola odmiču i uključuju u kolo-
nu...

Kroz rešetku prozora i železnu ogradu mosta gledam Drinu, široku i zelenu, kako ostaje, ostaje...

*Još ovu noć gledam je ja,
Nek' joj je lagan san...*

Bezbroj vozila i vojnika stoje na proširenju nalik na pistu i sačekuju začelje. Okolo su brda, visoka, bosanska. Na putu smetamo umotanim bulama, u šarenim dimijama, što kraj nas moraju da proteraju krave sa paše. Miriše trava. Galama. Bule idu krajem i bogoradaju. Dete sa prutićem u ruci zaboravilo je na kravu i gleda vojsku... Mati ga sustiže, udara i tera da okrene glavu! Oštrog koraka, kapetan Pijesković, policajac, utegnut belim opasačem, pod nakrivljenom titovkom i sa autotomatom oborenim kao lovačka puška, prilazi mi, smeje se, vrti glavom i namiguje prema onoj ženi:

»Pička joj mater'na turska...« kaže.

»Kao da nismo i njihova vojska?« čudim se.

»Pa... izgleda da i nismo! Vidiš kako nas vole!? I oni se spremaju da nam udare kajlu, samo čekaju pravi trenutak!« kapetan pripaljuje cigaretu. »Nego, za tebe se raspituje jedan potporučnik iz trećeg bataljona. Proverava, u stvari, da l' si tu. Kaže da ste drugari...«

Sležem ramenima.

»Što proverava!? Kako se zove? Kako izgleda?«

»Ma, ne proverava službeno, nego ga čisto zanima. Jebi ga, kako izgleda? K'o Ciganjaš, ha, ha! Visok, onako, crn, mr-

pet zastoj koji traje više od sat vremena. Posle tri stotine kilometara, govore, vozila moraju da se snabdeju gorivom. »Tankuju... Tankuju, počeli su«, mrmore neki u mraku i razumeju se, samo ja, tako probuđen, još ne shvatam ni gde smo ni šta se dešava.

Kolona podseća na beskrajni zakrivljen voz oko kojeg vrve putnici u uniformama. Rosa i svež vazduh hvataju za nozdrve čim se proviri napolje. Dok otvaramo konzerve i žvačemo odmrznute vekne, u kola uskače kapetan Bojić, sa upaljenom lampom, i prepričava šta je sve čuo dok je cunjao okolo... Nekakav starina, u maskirnoj uniformi, valjda upravo stigao s fronta, rekao mu je, u prolazu, da u Kostajnici trenutno nije opasno... Trebalo bi se, kaže, jedino pripaziti od snajperista! Poručniku Rajeviću zastaje zalogaj i kaže:

»Pa, taman...«

Kapetan Radojko okreće glavu i ponavlja:

»Jao, Bože, nisam ni decu stigao da poljubim...«

Iskačem iz kamiona da se protegnem i nadišem. Odlazim prema najvećoj gužvi. U prepunom dućanu, otvorenom pre vremena, kuvaju se kafe i prodaju u plastičnim čašicama. Naručujem tri duple i nosim do svojih da ih podelimo – dovoljan je i po gutljaj.

U daljini, kroz maglu što se razilazi, naziru se soliteri... Razdanjuje se, negde kod Banjaluke, dvadeset prvi septembar...

Ispred kamiona zatičem Vrankovića kako zvera u prolaznike što ivicom puta žure u prvu smenu. Dajem mu pola svoje kafe, a druge dve mi pridržava dok se penjem u karoseriju. Kaitoviću čestitam slavu, Malu Gospojinu! On zahvaljuje, vrluda očima i time pokazuje koliko je raspoložen što danas nije kod svoje kuće. Kaže da se oseća bedno.

I ja se osećam bedno. Tešim se samo što nisam jedini koji se čudi ovome što nas snađe. Sedim na sanduku punom municije i razmišljam: ispada da smo za konačni pokret poku-

Predsjednik odbora, kraljev biograf i profesor univerzitet, posle preglasavanja sleže ramenima i zaključuje da će se pravići jednostavno i realističko spomen-obeležje negde na potezu od kuće prema crkvi, zakaza idući sastanak za mesec dana i zaduži sve članove da porazmisle o tome koga bi trebalo pozvati u žiri i sa njima razraditi uslove konkursa. Kralju po-bedniku ne bi suđeno da vaskrsne na ulicama Topole, ne nade se za njega nijedno mesto u varoši sem tu ispred kućnog praga. Ali, da ne bi štrčao i narušavao izgled sopstvene crkve, i kvario celinu sopstvenog dvorišta, oduzeše mu i konja, i noge iz uzengija, i sablju, i uniformu, i kapu s glave... I tako oni kojima je čika Pera – zadovoljan i u ratu i u miru pasuljem izkazana i običnom vojničkom uniformom umesto skupih odela – gradio državu, širio granice, podizao crkve, škole, bolnice, sirotišta, puteve – sada, presiti i debeli, rekoše da nemaju pare za njegov spomenik.

Bojić razočarano više: »Ode guma!« Iskačemo svi i gledamo šta nam valja raditi. Ostali kamioni rukću i obilaze nas, a vojnici ispod cirada, kako vide šta nas je snašlo, dobacuju u šali da sabotiramo! »Je l' nam zavidite?« vičemo i mi za njima. Rezervna guma, s mukom nameštena, takođe nije ispravna. Tehnička kola na začelju kolone upravo promakoše. Koga sad zaustaviti?

Na svu sreću, prijatelji sami staju. Jedan kamiondžija, s prijedorskom registracijom vozila, predlaže da se oba točka

ubace kod njega i da se, zajedno sa našim vozačem, ode do grada, kod njegovog prijatelja, privatnog vulkanizera. Nema druge. Njih dvojica sedaju i odlaze niz drum a mi ostajemo da čekamo.

»Sad nemamo ni vozača, ni dovoljno točkova«, kaže Rađjko i briše znoj s čela.

»Kad ćemo stići kolonu?«

»Nek nam je sad Bog na pomoći.«

»Ajd' da se vratimo!«

»U, kaki si pametan?«

»A, gde, gde si mislio da se vratimo?«

»U Srbiju.«

»Jest', pa da nas posle okače za munda!«

Sunce je već visoko, žeže. Nikoga nema da naide. Kuće su, i sa jedne i sa druge strane, udaljene od puta. Nigde ni soka koji se odvaja prema njima – svuda samo spržena travinjina, do kolena. Odižem dvogled. Napred, blizu mosta, sa desne strane, vidim bunar, kraj njega šumarak, hladnjak od vinove loze i starinsku kućicu. Krećem bez razmišljanja. Bojić više za mnom i pokazuje mešinu za vodu:

»Id' de, bar, ponesi i nama!«

U dvorištu, na klupici, prekrštenih nogu sedi mladić mocih godina i puši. Javljam mu se i molim da dohvatim kofu vode. On skače, predusretljivo, i uzima sam da vrti bunarski točak. Dodaje mi i lonče a onda, u gumenim opancima i pohabanim pantalonama, trči u kuću i donosi sapun.

»Kako se zoveš?« pitam ga.

»Hasan.«

Predstavljam se i ja njemu i pružam ruku.

»A, kako se zove ovo selo?«

»Kozarac.«

»Koliko ima do Prijedora?«

»Tu je Prijedor, odma'!«

Skidam košulju a on me poliva do pojasa. Osvežen, kao nov, oblačim se, prtim mešinu i krećem, ali me on ustavlja:

»Hoćeš li kafu? Imaš li vremena?« Osvrćem se na moje drugare kod kamiona i objašnjavam Hasanu šta se, zapravo, desilo. On na to kaže:

»Ama, zovi i njih!«

Ovakva prilika se ne propušta... Sad sedimo svi na klupici, za stolom pod hladnjakom, i razgovaramo sa Hasanom, njegovom majkom i mlađim bratom. Pitamo za domaćina. Kažu – umro pre tri godine. Siroma...

Kafenišemo i jedemo pitu. Jadikujemo zbog rata, Tuđmana, ustaša i čudimo se, zajedno, šta to iz čista mira i bez potrebe počinje da se dešava...

Tražimo telefon. Pokazuju žutu, spratnu kuću preko puta i kažu da je gazda »fini čojek, nastavnik«, razumeće, kažu, a uostalom – vojsci se uvek izlazi u susret.

Ja opet krećem prečicom u izviđanje. Gazim visoku travu-ljinu i ulazim u lepo dvorište okruženo živom ogradom. Zvonim. Niko ne otvara. Obilazim oko kuće jer mi se čini da čujem glasove u avliji. Ni tamo nema nikoga, ali baštenske stolice su čudno neraspremljene, sa tanjirima i hranom na stolu. Vičem: »Domaćine...!« ali ostajem bez odgovora. U povratku – još jednom pritiskam zvonice, razočaran, i slučajno rukom hvatam za bravu. Vrata se otvaraju... Duboko u hodniku stoje troje odraslih ljudi, s detetom, jedno do drugog, kao za porodičnu fotografiju; devojčica uspeva da se istrgne i zamakne u sobu. Trenutak-dva gledamo se zbunjeno, a onda se smejemo, više sami sebi, nego uzajamno. Objašnjavam da bi mi trebalo da se poslužim telefonom, da ću platiti i izvinjavam se zbog uznemiravanja. Oni, opet, govore da su upravo ušli u kuću, s doručka, i da nisu čuli zvono. Donose stolicu na hodnik i stavljaju je ispred telefona. Ljubazni su. Dok okrećem brojeve, nude kafu, ali ja zahvaljujem jer sam upravo popio u komšilu-

podol U Sloveniji je počeo rat! – Neko se nasmeja njenoj usplahirenosti, a muški glas ispod hladnjaka odgovori joj: – Gospodo, niste u toku! Rat je počeo još juče! – Nisam... nisam znala. Sad smo... Gordana i ja, slučajno upalile televizor u kancelariji. Prikazuju! Pravi rat! Gim naš mladići... – U ratu se gine... – Ali, vidi se krv, i ranjene kako nose! – Ima takvih i na njihovoj strani. Mnogo više. – O, Bože! uhvati se žena za glavu i ponovo, sa zvukom zvonceta iznad vrata, nestade iza stakla.

Blesnu sve unaokolo i prolomi se grom...! Za njim još jedan, jači... Pirnu i vetar a po betonskoj stazi zašareniše se krupne kišne kapi. Gosti zgrabíše čašice i zatrčaše se, odjednom svi, uz stepenice prema vratima.«

odne. Kapetan Kaitović i ja stojimo na mostu u Kostajnici i gledamo Unu, široku, svetlucavu, zelenkastih virova. Zabavljena sama sobom, kao kakva ogromna životinja, reka izgleda spokojno kao svako ko pamti mnogo. Sigurna u svoju večnost, teče nedopustivo mirna između ljudskih tragedija koje se kraj nje i nad njom nadnose.

»Ratovi su za nju prolaznost. Ljudi koji se ovako kao nas dvojica nadnose preko ograde i zure u talase, u stvari su sami talasi, siluete, treptaji u njenom životu...«, govori kapetan patetično, sa zaduškom, zagledan u daljinu. »A, uopšte i biti živ, šta to, zapravo, znači?« obara pogled i upravlja ga u matricom oderanu obalu. »Već sama ova uniforma što smo je navukli pre neki dan, znači, u stvari, naš poslednji pristanak da se uskoro susretnemo sa smrću. Je l' tako? Znači li to da kroz koji

dan može biti da nas više nigde ne bude, da nestanemo, pres-tanemo da postojimo, a da opet ovo sve ovako ostane, i bez nas, kao i sada, sa nama?«

»Da reka i dalje svetluca spram sunca, spokojno, i da dočekuje na mostu i obalama nove ljude koji će grčevito misliti o životu i smrti, i nikada se na nju neće ugledati«, poneseš me njegove patetične reči.

»Da. Evo, stojimo ovde nad rekom, između dva grada. Onaj levo je mrtav, nadživele su ga i one kuće što im krovovi nemo gledaju ovamo, ovaj desno je živ, ali prepun ljudi u uniformama. Ovaj most je granica između života i smrti.«

»Jedan političar kaže: – Ako bi trebalo da Una bude granica između Srba, popićemo je.«

»Nadahnuo, da. Ali to kaže čovek, prolazno biće od praooca Adama naovamo, a Bog je rekama dao večni život.«

»I večnu mladost i večnu starost, istovremeno i zauvek. Reke su jedina stvorenja koja uvek žive i u svome radanju, i u svome delinštvu, i u svojoj mladosti, i u najpoiljim godinama, i u spokojuj utoci, smrti, koja je istovremeno i produžetak vrste.«

»Uvek postoje i u svojoj smrti koja je istovremeno produžetak vrste. Da nas sluša neki biolog, ala bi nas ispljuvao! Zanimljivo...«

»Njima uopšte ne nedostaju uspomene, one sebe uvek imaju u svakoj dobi!«

»Eh, možemo filozofirati do sutra! A danas je, pored ostalog, vašar u Šapcu! Da sam makar tamo, kad već ne mogu na dan slave da budem kod kuće?«

Iz Hrvatske Kostajnice vraćaju se neki radoznali vojnici i, užasnuti, pričaju da su videli ljudsko telo spaljeno na ražnju, pravom pravcatom, i tako ostavljeno, a na zgradi opštine, iznad ulaznih vrata, odsečenju, poluistrulelu glavu sa šahovni-

com na kapi. A nigde, kažu, žive duše u gradu. Nigde nijednog čoveka.

Kaitović i ja, prekinuti u priči, krećemo za ovima natrag na bosansku stranu. U dugačkoj ulici, kod crkve, ima na stotine vojnika i parkiranih kamiona. Priča se da su sve prodavnice ispražnjene za tili čas i da pivo nema više gde da se kupi. Otkopčanih bluza, raspojasani, neki sa izukrštanim redenici-ma preko grudi i sa mitraljezima na ramenu oponašaju junake iz partizanskih filmova. Psuje se, galami kao pod šatrom, ali se ne peva, valjda zbog treme koju svako oseća.

Brigada se posle samo jedne noći putovanja kroz Bosnu nalazi na drugom kraju, od Drine na Uni. Ovde, pak, ni od koga nije dočekana i u komandi se ne zna šta bi trebalo dalje raditi sa ovolikim ljudima. Meštani, policajci, objašnjavaju da otkako je kapetan Dragan oslobodio Kostajnicu, onu preko reke, ovde nema rata. Grad je ponovo pod kontrolom Srba, ali je stanovništvo izbeglo još kad su ustaše upale.

»To smo svi znali i pre«, progovara neko od naših. »Valjda smo došli da je čuvamo...?«

»A, ne«, čuje se posle. »Brigada mora natrag, do Banjaluke. Posle će se videti šta će zatrebat!«

»Znali smo!« opet neko pametuje, »samo smo demonstrirali silu! Da se Hrvati, kad čuju, uplaše, a ovi ljudi ovde da se ohrabre. Da vide da smo sa njima! Da vide da možemo za jednu noć da se stvorimo pred njima, naoružani do zuba! Nije to loša ideja!«

»Znači, nema ništa od ratovanja! Super!« čuje se iz gomile. »Natrag do Banjaluke, to bi značilo: da ustaše znaju da smo blizu! Koji dan dok sve prođe, pa ćemo i kući. To mi se sviđa.«

»E, pametni' li komandanata!? Izdrndaše nas dovde pa odma' natrag.«

»Za čije babe zdravlje? Zna li se ovde ko pije, a ko plaća? Ovoliki narod, za džabe!«

Zavukoh ruku u džep i izvadih je.

»Vidiš! Jesam!«

Ona se oduševi i reče:

»Čuvajte je! Hoćete li mi obećati da ćete je čuvati?«

»Hoću, ne brini! Čao!«

»Čao!« reče i ona i mahnu rukom za mom.

Uto naiđe taksi.

eć četiri dana, neprestano, u kamionu ili pod kak-

vim šatorom, ja sam sa šestoricom ljudi koje ranije nisam poznao. Dobro se slažemo, iako zbog pre-

velikog posla nemamo mnogo vremena za razgovor. Svi su stariji od mene, sredovečni su i porodični ljudi koji se prema meni odnose kao prema mladem bratu. Atmosfera je drugačija nego u divizionu iz kojeg sam prebačen već prvog dana najnovijeg okupljanja. Ovde je sve mnogo ozbiljnije. I situacija je takva.

Vraćamo se istim putem prema Banjaluci. Budni smo samo Kaitović i ja. Rajević, Vranković i Radojko leže kao pobijeni na sanducima i između stolova i krkljaju zbog trućanja i neudobnosti. Pitamo se kako izdržava Mihec i da li Bojić, kraj njega, drži obećanje da će ga bodriti i zagovarati? Vozaci još od Kostajnice jadrkaju da im se oči sklapaju i da neće izdržati. Kasno je posle podne. Nize puta, u jendeku, vidimo prevrnut kamion sa točkovima koji se još vrti... Govore da, srećom, nitko nije ozbiljnije povredeni; sofer je, jednostavno, zaspao. Kaitović je zanimljiv sagovornik. Trudi se da izgleda najpribranije u metezu na koji smo osuđeni, ali ga odaje živ izraz

aitović mi je govorio dok smo išli prema stolu: »Kat može da bude zanimljiva tema ne samo za novinare, pisce, istoričare, umetnike, različitne stručne analitičare već i za dokone savremenike ako su dovoljno udaljeni od fronta. Među njima se, obično, ističu oni koji nemaju nikoga od bliže familije u uniformi a ni sami, naravno, ne čekaju poziv. Oni redovno kupuju novine i oduševljavaju se već samim naslovima, prate televiziju i komentarišu, recimo, sa prijateljima ili kolegama na poslu celotegna koji su još letos na kartama isctavali nove granice ili pravce kretanja naših jedinica kuda bi ih oni poslali. I sad, verovatno, sa još većom žestinom to rade. Zaboravljaju pri tom da su izvesni ljudi ovdje, a oni tamo, samo zato što se ovi ovdje nisu kao oni tamo pobrnuli za nestanak svojih kartona sa evrdencije, ili se nisu snašli na neki sličan način. Staviše, kad ih čovek pažljivo sluša može na trenutke pomisliti da bi vojskovođe i političari mogli mnogo da saznaju o sopstvenim greškakada bi prihvatili samo deo saveća tih ljudi koji su po svemur neutralni. U svakom trenutku oni tačno znaju gde bi trebalo poslati vojsku, kuda i s kolikom snagom udariti po neprijatelju, kako mu preseci odstupnice i zaokružiti uporišta, a takođe i koga smeniti u sopstvenim redovima. Nažalost, slabo ih ko sluša. Roditelji, žene, deca, braća i sestre nas mobilisanih verovatno sada beže od njih sa užasavanjem, ionako premri od briga. Crne misli stvaraju strašnije slike od realnih, novine se iz tražika uzimaju drhtavim prstima a u ekran se gleda ukloćenim očima... Kat je, razume se po sebi, najmanje zanim-

živ nama – ili, da ne računam nas još u tu kategoriju – onima koji u njemu učestvuju. Od trenutka kad se nazuju tizme, zategnu uprti i opasati i izljubi familija, rat postaje za svakog obveznika najveća greška civilizacije! Vojnik se tada pita: koji ko puta bi čovečanstvu trebalo da se desi greška, pa da shvati besmisao rezultata u odnosu na patnje, strah i žrtve?»

Uho naiđe doktor Sele.

»Je li, doktore«, upita ga Kaitović, »reci ti nama, s koje tačke gledišta hoćeš...«

»Šta, progovori...«, smejaio se doktor.

»Sme li vojnik da prizna da se plaši?»

»A, to je čuveno pitanje! Eh... Nije baš precizno, ali strah, ako je on glavna tema vaše rasprave...«

»Recimo da jeste!«

»Strah je, ljudi, zajedničko osećanje svih nasi! To je jedno primarno osećanje i nikako se ne bi valjalo zbog toga stideti i prigušivati ga, naročito u momentima kada je prisutna životna ugroženost kao, evo, u ratu, na primer. Ljudski je priznati gal! Onda se, u stvari, normalnije i logičnije reaguje. To će pomoći da se spase život nego ako se srlja... i Naravno, ne valja se, s druge strane, predati ni panici. Ipak, ovde su muške glave i mislim da će veći problem biti u siludom junacenju ili glumljenju toga, nego u paničnom reagovanju. Paniku će malo ko sebi dozvoliti među društvom, među vršnjacima... Razumete?»

Ispostavilo se da je o sličnom osećanju hteo da govori i načelnik štaba, potpukovnik Trnovac, koji je i sazvao zbor komande i prištapskih jedinica pre polaska:

»Momci«, reče, »mi smo ovde svi u istom sosul! Metak ne bira činove! Mislite da mene često nije strah kao i bilo koga od vas? Samo se budala ne plaši! I običan vojnik, rezervista, razmišlja o istoj stvari kao ja: da se što pre živ i zdrav vrati svojoj kući! Ali, zbog toga mi moramo da pobedimo strah u sebi!

Moramo, kako da kažem, taj svoj strah da držimo pod kontrolom! E, to je hrabrost: pobediti strah u sebi! A zato u vojsci i postoje starešine: da daju primer, da predvođe svoje vojnike, da nauče, da upozore da se neko od vas ne junači previše ili da ne isitčava k'o ždrebe pred rudu.«

»Koje starešine?« ču se u gomili, »kad su i oni k'o...«

»Tiše tamo«, nastavi Trnovac. »Hoću reći, znam kako vam je, ali isto tako... Ovo hoću da čuju i zapamte svi: disciplina je na prvom mestu! Naredenja se moraju izvršavati i tu ne sme biti spora. Tako će nam svina biti lakše... Šta je, ne pričaju vam ove reči? Prijale ili ne prijale, ja znam da ćemo samo tako izbeći mogućnost da se obrukamo, da ispadnemo kukavice, da osranočimo pretke, one junake koji su nam jedino ostavili slavan obraz i ovu zemlju koju moramo čuvati od koječakvih političkih i svakakvih drugih avanturista. A, takođe, neću ni da se previše junačite jer vaš komandant i ja odgovaramo za vaše živote i želja nam je da vas sve, jednog dana, vratimo kućama! Ja sam pre tri meseca ranjen u Sloveniji i znam kako je kad pogodi metak. Vi ne znate, a ja znam! Ali, verujte mi, više me je zabolelo to što su u mene pucali oni koje sam ja voleo, čuvao kao vojnik i smatrao za braću. Rane od metaka su prošle, hvala bogu, ali rane u sećanju neće zamladiti. Zato ja smatram da je naš zadatak, kad razoružamo te paravojne formacije, da sačuvamo Jugoslaviju bar za one koji hoće da i dalje žive u njoj...«

»A što će nama...«, pokuša neko iz dubine da postavi pitanje, ali ga ostali umiriše.

»Saslušajte me, pa onda postavljajte pitanja«, reče Trnovac. »Mada nemamo previše vremena... Šta sam hteo da kažem? A, da... Mi nikoga ne možemo prisiljavati da živi u Jugoslaviji. Ako svi budu hteli da nas napuste, a valjda neće tako biti, mi moramo da sačuvamo bar srpske prostore, svako selo, i neka tu bude naša granical! Preko jednog srpskog pra-

ga nekoga nećemo pustiti. To je pravo od naših dedova koji su stvarali Jugoslaviju...»

»Šta ne napraviše veliku Srbiju?« opet se ču iz stroja. A drugi je dobacivao: »I ovaj sad: te srpski interesi, te Jugoslavija...«

Govornik nastavi:

»Evo, juče, dvadeset sedmog septembra, dobili smo izveštaj da su pripadnici paravojnih formacija digli u vazduh most 'Bratstvo-jedinstvo' na Savi, kod Jasenovca. Nametavaju, takođe, da sruše spomenik na najvećem srpskom groblju, kako bi pred svetom i budućnošću prikrili tragove svoje sramne istorije. Kako su počeli, još će ubeđivati svet da su oni stradali u Jasenovcu, a dželatli da su bili Srbi, Jevreji i Gigani. Oni hoće granice iz Austrougarske, koja odavno ne postoji, a nama se osporava pravo na Jugoslaviju, koja postoji!«

»Nije ovaj ovo učio na akademiji«, opet zašuška u stroju, »govori čovek od srca...«

»Pa sad, kad je stari-pani, mora da govori od srca, jer je sva njihova ideologija pala u vodu. Ma, oficirčina je to glupava...!«

»Ćutite, bre, vas dvojica pozadi...!«

»Tišina tamo, ej!«

»Ma, meni se čini da je ovaj ipak Srbenada...«

»Bosanac je.«

»Pa? Je l' to možda znači da nije Srbini?«

»Ej, dobro reče ono za Hrvate! Tako je govorio i onaj pesnik, Dučić, da su oni najgori narod na svetu, ali ne zato što se ničega ne plaše, već što se ničega ne stide...«

»Tišina«, dreknu Tmovac, nervozan što zbog šuškanja i komentara u stroju gubi nit: »Sad ispada«, reče, »da sam ja vama odž' o nekakav govor, a u stvari nisam baš to hteo. Name-ra mi je da ukazem na nešto drugo. Evo o čemu se radi: pri-metio sam da mnogi od vas izbegavaju da nose kape...«, nagla-si, gledajući levo i desno preko celog stroja, vitak i uspravan, držeći ruke na leđima. Komandant, nizak, mušav čovečuljak

stajao je kraj njega i pušio, sve tamniji u licu... »Preko dana jeste vrućina, ali uveren sam da to nije jedini razlog što ne nose kape!«

»Otpada nam kosa«, viknu neko iz drugog reda.

»Očelavismo«, javi se još neko. »A i zar je sad važan pe-es!«

»Među vama...«, nastavi potpukovnik kao da ne prihvata izrečena opravdanja. »među vama... Tišina! Među vama ima sada pripadnika različitih političkih stranaka i nekima smeta-ju petokrake, a ne kape! Ja to znam. Petokraka jeste stranačko obeležje, ali je i obeležje naše vojske! Pod njom ste služili, kao i ja, pod njom ste se zakleli da ćete braniti državu i samo pod njom mi imamo pravo da je odbranimo. Ako je se u ovom trenutku odreknemo, ličili bismo na naše protivnike, i svet bi nas mogao smatrati strancima na ovom prostoru. Ovo je federal-na vojska koja ima legitimitet na celom prostoru Jugoslavije. Svaka druga naružana grupa je paravojna formacija. Protiv njih mi upravo idemo da se borimo i da ih razoružamo. To je naša obaveza i naše pravo. Oni su sada najveća opasnost za državu! Svidala se vama ili ne svidala petokraka, samo pod njom mi imamo pravo da stignemo, ako bude trebalo, i do Al-pa!«

»Uuuu...«, opet nastade žamor u stroju, »nećemo, valjda, do...?«

»Prekini već jednom s pričom dok ja govorim«, prosikta Tmovac pa nastavi: »Samo pod ovim obeležjem mi imamo pravo da deblokiramo kasarne, spasemo našu zarobljenu bra-ću i da obavimo ceo zadatak. Izdržimo, ljudi, pod njom još ovaj rat, pa ćemo posle, u miru, videti da odaberemo kakav drugi simbol. Samo pod njom, međutim, svet će priznati našu pobedu i nas računati za to što jesmo!«

»E, jebo te tvoji Srbenada...!?!«

»Drugovi, molim vas... Možda ove petokrake na kapama neki doživljavaju kao da nose tere, kao svoj krst na leđima, a možda to misli većina vas, a... možda to i jeste zajednički krst

svih Srba u Jugoslaviji?! Da, da, baš ova petokraka... Ali, zbog međunarodnog prava i ironije istorije, moramo da idemo upravo pod njom protiv onih koji su se o nju okoristili. Samo su Srbi zbog nje u gubitku, jer je ona nekađ jedinstvenu zemlju podelila na šest navodnih država i dala im petokraku da se odvoje čim se nadržaju iz zajedničke kase. Ovi drugi su preko nje dobili pravo na ovo što rade i zašta ih svet, nedovoljno ili dovoljno upućen, podržava. I svi su oni bacili petokrake, da se dodvore svetu, a nama je ostavili i proglasili stožerima komunizma. A ko je u komunizmu izgubio više od srpstva i Srbije? Upravo zato pođimo pod petokrakom, simbolom njihove griže savesti, da ih bijemo i da im je ostavimo! Da, da im je ostavimo! Izručimo svoj krst pred njihovim vratima jer njima i pripada. Kada obavimo zadatak, tada slobodno pobacajte petokrake po celoj Hrvatskoj, neka ih podsećaju na sopstvenu savest, ako je uopšte i imaju...«

Dok je potpukovnik izgovarao poslednjih nekoliko rečenica u stroju je zavladała mrtva tišina; kad zastade, s desnog kraja viknu vojnik:

»To čovek!!!«

»Živeooo!« prihvatismo svi u jedan glas.

»Drugovi!« opet nas prekide govornik, »mi sada krećemo u Hrvatsku, prema Glini, na Baniju. Cela brigada je spremna. Kolona se grupiše prema izlazu na onoj dole, prvoj pisti. Vi ste, takođe, sve spakovali za put i naša vozila su spremna. Pameti u glavu i hrabrosti u srca! Gde budemo ušli u borbu, vi dećete mene uvek na čelu. To vam obećavam! A vi nemojte zaostajati! Tako ćemo lakše otarasiti posao. Ne bojte se, zaišta... Valjda smo, uostalom, nekakvi muškarci! Nek nam je svima srećan put i hvala na strpljenju!«

»Hvala i vama!« jeknu stroj...

»Drugovi, stigli su plugovi«, našali se Kaitović kad krenusmo prema štabnim kolima, »a, sad, na oranje!«

»Upravo to! Kako znaš«, pruža prst, a meni, kao da ga ne poznajem, počinju da trnu stopala u čizmama. »Ti znaš«, nastavlja tišim glasom, »da mi u ovom našem sandučetu imamo nešto kafe«, okreće se da ga ko ne čuje, »a znaš otkad nismo srknuli ni gutljaj?! A? Ima li šanse...?« zaokružuje rukom podrazumjevajući selo. »Jesi li upoznao kakvu snajku?«

Ja već klimam glavom i čekam da on završi.

»Ne brini, stvar je sređena. Nije, doduše, snajka, već dvoje stariji ljudi. Zovi onu našu četvoricu, i Miheca... Idemo odma!«

»E, alal' ti vera!« skače Vranković i otvara sanduk. »Znam ja kome treba da se obratim za specijalne zadatke!«

školskom stanu provodimo dva-tri sata u prijatnom razgovoru, uz kafu i vruću pitu. Direktorova sestra, gospođa Ranka, proседа profesorka pred penzijom, zaposlena u glinskoj gimnaziji, otima se nastaloj nemaštini i, sluteći našu posetu, posprema kuću još za videla, nabavlja brašno i razvija listove sirnjače. Sedimo u polumraku petrolejke, kraj zastora na prozoru, i pričamo nepovezano, kako ko i o čemu stigne, najviše o onima koje smo ostavili kod kuće. Vidi se, po svemu, da smo grupa ljudi koja se prvi put okupila, ali ne da bi diskutovala o nečemu važnom, već zbog proste stvari – kafe – a ta ista, prosta stvar, pokazatelj je naše zajedničke nevolje – kao nivo potrebe za koji se valja posebno snalaziti!

O ratu jedino voli da govori domaćin. Opisuje nam kako je oslobođeno Topusko, neki dan ranije, i Glina, još u junu. Di-

vi se, usput, kapetanu Draganu, koji sa svojom obučenom grupom unosi paniku među ustaše gde god da se pojavi!

»Da ga samo vidite«, kaže, »malen je i spretan, veštiji od svakog generala...«

»Videli smo ga na televiziji«, odgovaramo, »a od naših generala, debelih i otromboljenih, nije ni teško biti spretniji...«

»On nije nikakav kapetan. Ko zna šta je, da li ima ikakav čin?«

»Da, bog te, niko ne zna ništa o njemu, ni ko je, ni odakle je...«

»Ali, odrađuje posao«, naglašava gospodin Momčilo. »Svaka njemu čast! Ima vojnička znanja velika, to se vidi! Kod nas je stigao sa svega dvanaest ljudi. Kad su se pred njime pojavili naši rezervni oficiri, nakićeni činovima, on ih je upita': u kojim su to ratovima sticali znamenja? Počupa' im je odma' epolete i remene sa pušaka...«

»Što remene...?«

»A, reka' im je: ti su vam rekviziti u borbi suvišni! Samo će vam smetat'! Nećete, valjda, kačiti puške o ramena, već ćete ih nositi u ruci!«

»Gle...?«

»Uz njega moraju biti svi jednaki, obični borci, ali neustrasivi! I ne smije nijedan poginut', to im on zapovijedi!«

»Kako to može da zapovedi?«

»Objasni on njima sve lijepo, kako da postupaju, i naglasi da im je cilj da ubijaju neprijatelja, a sami da čuvaju glave! He, jeste smiješno, ali on im kaže: kog ćete mi vraga, ako poginete? Pa, lijepo isplanira akciju...«

»Strašan tip, nema šta! Pogibe li mu koji vojnik u Glini?«

»Samo jedan, i to isključivo svojom greškom! Odavde jedan mladić kojeg je uzeo... Ponjet borbom, istrčao je s mitraljezom na ulicu da ospe po ustašama i... presijeku ga! A mupovaca je izginulo na desetine! Poslagali su ih ka' drva na ulici, kraj milicijske stanice.«

renuli smo tek dva dana kasnije, prvog oktobra, u sivom jutru koje je zalivala dosadna, prva jesenja kiša. Pošto su u međuvremenu teritorijalci uspeali da zauzmu Gornji Viduševac, nama je preostalo da se, s povećanom oprežnošću, provučemo putem kroz donji deo sela i izbijemo na Kordun. Posle, šta nam Bog da.

Osetno je zahladnelo i – što neko uzgred primeti – vreme više nije bilo ni za kakvo putovanje. Ipak, spremali smo se po automatizmu, zaboravljajući mesto i trenutak u ponavljanju istovetnih radnji pred put, kao da idemo u svatove. Zagledali smo jedan drugome uniforme i – umesto vezivanja kravata – pomagali drugu da se, recimo, bolje rasporedi gomila veštačkog lišća na šlemu, ili, okrećući se, popravljali rance, kragne i kaiševe preko ramena. Na ulici se formirala kolona – samo su nedostajali peškiri – i ubacivali se sanduci prepuni stvari u kamione. S nervozom smo pregledali oružje, zatezali opasače i doterivali steznike na širokim i teškim kacigama. Užurbano se ulazilo i izlazilo iz škole, na oba ulaza, i gledalo da ne promakne kakva sitnica. Tek kad sedosmo, već oznojeni, u kamion i stavismo puške pred sebe, uspravljenih cevi i između kolena, nadođe trema...

Kaitović prevrnu očima ispod šlema i glasom poluupokojenog reče:

»E, sad, vala, odosmo u nedodiju...!«

U brzini zaboravismo da se javimo domaćinu i njegovoj sestri; kao da su i oni, u suludom tom ambijentu, postajali samo jedan mali svet kakve smo već navikli da ostavljamo. Oni drugi, preko puta, behu pametniji od nas. Dugo smo ih, parkirani u koloni, gledali kako izlaze iz kuća i dvorišta i zdrave se sa meštanima koji su ih čitava dva dana gostili. Iza jednog prozora, do same ulice, posmatrao sam vodnika Ostojića, štabnog dostavljača štampe, kako serbezli puši, kafeniše i rukom, skoro u ljutnji, daje znak da će i on napokon izaći!

»Ajde, Ostoja!« vikali su ga. »E, lako je tebi...!«